

נשיא סין שי ג'ינפינג. תמונה: תמונות האו"ם (CC BY-NC-ND 2.0).

גישתה המתפתחת של סין כלפי המזרח התיכון: עשור של שינוי

גדליה אפטרמן

ככל שמעמדה של סין כמעצמת על עולמית נעשה בלתי ניתן לערעור, כך הופכת מעורבותה במזרח התיכון לחשובה יותר עבור האזור ומעבר לו. יחסיה של סין עם מדינות המזרח התיכון בתקופת נשיאותו של שי ג'ינפינג מתאפיינים בפרגמטיות ומתמקדים בסחר. אף על פי שתחום האנרגיה עודנו החשוב ביותר לשיתוף פעולה עם המזרח התיכון, בעשור האחרון מרחיבה בייג'ינג את אחיזתה והאזור הופך לשוק צומח עבור מוצרים סיניים כגון סחורות, טכנולוגיה ושירותים במחיר בר-השגה. 'יוזמת החגורה והדרך' הסינית, המבוססת על השקעות גדולות במגה-פרויקטים ומתמקדת ב'דרך המשי הדיגיטלית', מסייעת לבייג'ינג למצב את עצמה כשחקנית חשובה באזור. ככל שהתחרות בין מעצמות העל מסלימה, מדינות הנמצאות בין הפטיש לסדן כמו ישראל אינן יכולות להרשות לעצמן לטעות, והן זקוקות לאסטרטגיה ארוכת טווח מחושבת היטב.

בעוד בייג'ינג מצליחה עד כה לשמור על יחסים מאוזנים עם כל הצדדים באזור כגון איראן, ערב הסעודית וישראל, יחסים אלה אינם נטולי סיכונים ועלויות. חיוני להבין את מעורבותה של סין באזור ואת אופייה, בייחוד לאור התחרות הגוברת והולכת בין מעצמות העל והשינויים במזרח התיכון.

מילות מפתח: יחסי סין-ישראל, סין-המזרח התיכון, האביב הערבי, דרך המשי הדיגיטלית, המעורבות הסינית במזרח התיכון, ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות

מבוא

במהלך ביקורו במזרח התיכון ב־2014 נשא שר החוץ הסיני שר החוץ וואנג יי נאום בפני מנהיגים ערבים, שבו הבטיח כי סין "תתרום את חלקה" לשלום וליציבות באזור. כעבור שבע שנים, רבים מנסים עדיין להבין מה הביאה סין לאזור, מה בכוונתה להביא וכיצד מעורבותה עשויה לעצב את עתידו של האזור. ככל שמתבלט מעמדה של סין כמעצמת-על עולמית, כך הופכת מעורבותה במזרח התיכון לחשובה יותר עבור האזור ומעבר לו. הבנת ההתפתחות של תפיסותיה של בייג'ינג באשר למזרח התיכון ולמדיניותה כלפיו חיונית לעתידו של האזור. מדינות ומנהיגים המבינים את האינטרסים ארוכי הטווח של סין ואת ההזדמנויות והאתגרים שאותם אינטרסים עשויים להביא לאזור יכולים לתכנן מדיניות לטווח ארוך בהתאם, ומוכנותם לעתיד תהיה טובה יותר במידה משמעותית. בתקופה שבה גוברת התחרות בין המעצמות הגדולות, ישראל חייבת לכלול את סין כגורם חשוב בחשיבה האסטרטגית שלה בכלל, וכלפי המזרח התיכון בפרט.

השפעתה של סין במזרח התיכון הפכה לנושא בעל חשיבות הולכת וגוברת. מדיניותה של בייג'ינג כלפי המזרח התיכון עד 2010 היתה זהירה באופן קיצוני וצרה בהיקפה. היא תפסה את האזור ("מערב אסיה" כפי שהוא מכונה בקרב קובעי המדיניות בסין) כפריפריה וכ"תחום הנשלט בידי ארצות הברית". סין שמרה על קשרים כלכליים עם כל מדינות המזרח התיכון, אשר התמקדו בראש ובראשונה ביבוא נפט וגז.

בהקשר של הסכסוך הערבי-ישראלי תומכת סין באופן מסורתי בצד הפלסטיני וממשיכה להצביע נגד ישראל באו"ם, בייחוד בסוגיות הקשורות ליחסים בין ישראל והפלסטינים. כיום נראה כי הדבר נובע מ'פוליטיקה של גושים' ורטוריקה יותר מאשר מעמדה עקרונית. השילוב בין משחק האיזונים האזורי, מדיניות "החברה של כולם" לצד הססנותה בדבר מילוי תפקיד בולט יותר בפוליטיקה האזורית והתנגדותה העקבית לצד רוסיה ל"התערבות זרה" בסוריה ובמקומות אחרים, הוכיח עצמו עד כה כאפקטיבי. עם זאת, השמירה על איזון זה עשויה להפוך למאתגרת יותר עבור סין, ככל שהמדינה הופכת לבעלת עוצמה רבה יותר באזור ומחוצה לו.

"הפעולה המאזנת" של בייג'ינג – קיום קשרים עם כל הצדדים בסכסוכים רבים באזור – מאלצת אותה לתמרון בזירות. התפקיד הדומיננטי המסורתי של ארצות הברית לא הותיר עד לאחרונה די מרחב למעורבות של צדדים אחרים באזור. התפיסות של מדינות המערב ושל ארצות הברית לגבי נוכחותה של סין באזור השתנו מראיתה כבלתי מזיקה או לא מסייעת

במיוחד – הנשיא אובמה תיאר את סין כ"טרמפיסטית" ב־2016 – לתפיסה הולכת ומשתרשת שלפיה סין הופכת כיום לאיום. סין עקפה את ארצות הברית כשוק היצוא העיקרי לנפט של ערב הסעודית **בפעם הראשונה ב-2009**, והתפיסה שסין שואפת למלא בהדרגה את החלל שנוצר כתוצאה מהתכווצותה של טביעת הרגל של ארצות הברית באזור רק גברה מאז.

מעורבותה המתפתחת של סין במזרח התיכון

מעורבותה של סין במזרח התיכון בתקופת נשיאותו של שי ג'ינפינג מתאפיינת בפרגמטיות ובהתמקדות בסחר. מאז שנות ה־90 המוקדמות רקמה סין קשרים באזור במטרה לתת מענה לביקוש שלה למוצרים פטרוכימיים, הדרושים לצורך ההתרחבות הכלכלית הפנימית שלה, אולם דינמיקה זו השתנתה במידה ניכרת במהלך העשור האחרון. כיום סין היא **שותפת סחר** חשובה עבור מרבית המדינות במזרח התיכון ובעלת אינטרסים גיאוגרפיים מהותיים באזור, מתוקף היותה **המשקיעה הגדולה ביותר** בו. סין מתבססת על השותפויות המסורתיות שלה ומבינה כי יש לה הרבה מה להציע לשותפיה במזרח התיכון. עד כה היא מאמצת גישה של 'תנו פחות, קבלו יותר', בייחוד כלפי מדינות התלויות בה במידה רבה כמו איראן. מנהיגי המזרח התיכון רואים בבייג'ינג שותפה אמינה. ככל שיבוא הנפט הגולמי על ידי מדינות אירופה וארצות הברית **צונח באיטיות**, כך מרחיבה סין את השפעתה והשקעותיה באזור. החברות הסיניות בבעלות ממשלתית (SOE) מסוגלות לא רק לספק השקעות גדולות, הן גם רגישות פחות לסיכונים ומוכנות לרשום רווחים נמוכים יותר על מנת להבטיח עסקאות בהשוואה למקבילותיהן הפרטיות במערב.

סין הפכה **לצרכנית השנייה בגודלה** בעולם של נפט גולמי, **לשותפת הסחר הגדולה ביותר** של הליגה הערבית ול**שותפת היצוא המובילה של איראן**. המזרח התיכון מספק **כמעט מחצית** מצריכת הנפט והגז הטבעי של סין. אף על פי שתחום האנרגיה עודנו החשוב ביותר לשתוף פעולה עם המזרח התיכון, בעשור האחרון מרחיבה בייג'ינג את אחיזתה והאזור הופך לשוק צומח עבור מוצרים סיניים כגון סחורות, טכנולוגיה ושירותים במחיר ברהשגה. מכיוון שהפערים הנוכחיים בין הצריכה לייצור עם מרבית המדינות מציבים אתגר ליחסים, בייג'ינג מאיצה את מאמציה להגביר את התועלות ההדדיות ולהרחיב את קשריה עם מדינות באזור.

יוזמת החגורה והדרך של הנשיא שי (BRI), שמטרתה לחבר בין 65 אחוזים מאוכלוסיית העולם ולמקם את סין במרכז רשתות הסחר הגלובליות, היא דוגמה להבנה

המתפתח במהירות, נראה שלהימנעות מהתבוססות בסכסוכים אזוריים יש חשיבות הולכת וגוברת לעתידה של המעורבות הסינית באזור.

סין צפויה למלא תפקיד מרכזי במסגרת הנהגתו מחדש של הסכם גרעין עם איראן בעקבות שובו האפשרי של ממשל ביידן אל שולחן הדיונים, לאחר פרישתו של הנשיא טראמפ מן ההסכם במאי 2018.

סין צופה ומפיקה לקחים מן הניסיון של ארצות הברית באפגניסטן ובעיראק, ונוקטת גישה עקבית של הימנעות מהתערבות בסוריה ובאזורים בעייתיים אחרים. במקום זאת היא ממקדת את מאמציה בסחר והשקעות. יוזמות סחר אזוריות דוגמת **הסכם הסחר החופשי עם מועצת שיתוף הפעולה של מדינות המפרץ** (בחרין, כוויט, עומאן, קטר, ערב הסעודית ואיחוד האמירויות הערביות) מתעכבות עקב מחלוקות בתוך המועצה. אף על פי כן, הסכם השותפות הכלכלית האזורית המקיפה (RCEP) באסיה ו'הסכמי אברהם' אשר נחתמו לאחרונה עשויים ליצור תנופה חדשה במנגנוני הסחר בין אסיה לבין מדינות המזרח התיכון, ובכללן ישראל.

יחסיה של סין עם איראן מבוססים באופן מסורתי על יצוא נפט וגז, אולם בשנים האחרונות חל בהם שינוי. לאחר שהסנקציות הכלכליות הגבילו את הגישה של איראן ליבוא מאירופה היא הפכה לשוק צומח עבור סחורות סיניות. מוצרים סיניים זולים יותר ולעיתים קרובות באיכות נמוכה יותר נפוצים מאוד באיראן כיום. בייג'ינג גם הגבירה את נוכחותה בתחום התשתיות באיראן, באמצעות פרויקטים כגון מערכת הרכבת התחתית של טהראן והרחבת הכביש המהיר Sadr. מבחינה אסטרטגית רואה בייג'ינג באיראן שער חשוב למרכז אסיה ולמזרח התיכון. סין בוחנת את יחסיה עם איראן גם דרך הפריזמה של יחסי סין-ארצות הברית, ומשתמשת בהם כדי להשיג דריסת רגל אסטרטגית באזור המאופיין בדומיננטיות אמריקאית.

ככל שעוצמתה הכלכלית של סין גברה במהלך העשור האחרון, היא הגיעה למסקנה כי איראן זקוקה לה הרבה יותר מאשר היא זקוקה לאיראן. אף על פי ששני הצדדים דנים בתוכניות ליצירת 'יחסים אסטרטגיים' ל-25 שנים, תוכניות אלה טרם התממשו. אין ספק כי סין רואה מידה מסוימת של ערך כלכלי ואסטרטגי במסגרת זו, בייחוד לאור התגברות יריבותה עם ארצות הברית. עם זאת לא ברור באיזו מידה תשאף סין להמשיך לדבוק בה. הסנקציות האמריקאיות על הסחר עם איראן מערימות קשיים נוספים וערב הסעודית ומדינות אחרות צופות

של בייג'ינג שקיים קשר עמוק בין השפעה לבין סחר. המצאתה מחדש של דרך המשי העתיקה תגביר את מעורבותה בפרויקטים אזוריים של תשתיות. אלה כוללים את תוכנית קו הרכבת המהיר בין סין לאיראן; את פרויקט הרכבת המהירה Haramain המקשר בין מכה ומדינה, שהוכרז ב-2009; ואת הסכם ההשקעות שלה עם מפעילי נמל חמד בקטר. לאחרונה הפכה סין למשקיעה הגדולה ביותר במגה-פרויקט המצרי לפיתוח תעלת סואץ, והיא מעורבת במספר פיתוחי תשתית כבדי משקל בישראל כגון הרכבת הקלה החדשה בתל-אביב, מנהרות הכרמל ופרויקטים בנמלי חיפה ואשדוד.

אף על פי שעמדתה המסורתית של בייג'ינג באזור עוצבה על בסיס התלות שלה בספקי האנרגיה והמשאבים הגדולים, יוזמת החגורה והדרך והתמקדותה הגוברת של סין בטכנולוגיה ובסחר כבר משנות את אופי המעורבות שלה באזור. התפתחויות אלה צפויות להשפיע על האזור עצמו בטווח הארוך.

גיוון ותלות הדדית

בדומה למדינות רבות אחרות התלויות במידה רבה ביצוא משאבי הטבע והאנרגיה המקומיים שלהן, מדינות המזרח התיכון מצויות בסיכון ללקות **במחלה ההולנדית**. הן נמצאות תחת לחץ להפוך את הכלכלות שלהן למגוונות יותר, בייחוד משום שארצות הברית הפחיתה באופן דרמטי את התלות שלה ביבוא נפט בתקופת ממשל אובמה. בעוד מאזן הסחר החיובי בין ערב הסעודית וסין תורם לחיזוק היחסים ביניהן, מדינות אחרות במזרח התיכון נאבקות על מנת ליצור תלות הדדית בתחומים שונים, פרט לזו המבוססת על יצוא נפט. ניתן לצפות כי האנרגיה תמשיך להיות עמוד התווך המרכזי של הסחר בין סין לבין המזרח התיכון בעתיד הקרוב, אולם חשיבותם של תחומים אחרים כגון טכנולוגיה עולה במידה ניכרת. ב-2016 ערך שיג'ינפינג את ביקורו הרשמי הראשון במזרח התיכון, מאז התמנה לתפקיד המזכיר הכללי של המפלגה הקומוניסטית הסינית ב-2012. במהלך מסעו ביקר באיראן, בערב הסעודית ובמצרים. בשל ההסלמה במתיחות בין איראן לבין ערב הסעודית, מדיניותה של סין נועדה להפגין ניטרליות ולאפשר לה להמשיך לסחר עם שני הצדדים. בייג'ינג הוכיחה כבר את יכולתה לעסוק בסוגיות אזוריות, בייחוד בשיחות בנושא הגרעין האיראני במסגרת P5+1, אשר הובילו לחתימת הסכם המעצמות על תוכנית הגרעין האיראנית (JCPOA) ב-2015. סין צפויה למלא תפקיד מרכזי במסגרת הנהגתו מחדש של הסכם גרעין עם איראן בעקבות שובו האפשרי של ממשל ביידן אל שולחן הדיונים, לאחר פרישתו של הנשיא טראמפ מן ההסכם במאי 2018. במזרח התיכון

האמירויות את שיתוף הפעולה הטכנולוגי שלהן עם סין, והפיקו תועלת משמעותית מן הטכנולוגיות המתקדמות שלה. סין מיצבה את עצמה ואת 'עמק הסיליקון הסיני' בחזיתן של מספר טכנולוגיות מתקדמות באמצעות השקעה מוגברת במחקר ופיתוח, רכישות והשקעות ניכרות אחרות בתחום הטכנולוגי. המזרח התיכון הופך לאזור הזוכה למידה רבה של עניין מצד בעלי קרנות הון סיכון סיניים, הודות לתשתית הדיגיטלית היציבה יחסית ולפריסה נרחבת של האינטרנט באזור.

יוזמות ממשלתיות ברחבי האזור כגון Smart Dubai 2012, תוכנית הטרנספורמציה הלאומית של ערב הסעודית לשנת 2030 ואזור שיתוף הפעולה הכלכלי והמסחרי הסיני-מצרי בסואץ נסמכות על המעורבות והטכנולוגיה הסינית. חברות סיניות מסוגלות להציע לא רק טכנולוגיה חדשנית אלא גם תנאים טובים יותר לצמיחה בהובלת המגזר הפרטי, בהשוואה למקבילותיהן האמריקאיות. כמו כן, לענקיות הטכנולוגיה הסיניות יש לעיתים קרובות ניסיון רב יותר בהתמודדות עם האתגרים הלוגיסטיים של מדינות מתפתחות. בתקופה שבה חברות טכנולוגיה סיניות כגון וואווי (Huawei) נתקלות בהתנגדויות משמעותיות באזורים אחרים של העולם, שיתוף הפעולה שלהן עם המזרח התיכון מעמיק. וואווי ו-ZTE זכו במספר נכבד של חוזים להקמת רשתות 5G, וצפויה השקה בקהיר של פרויקטים דוגמת פלטפורמת הענן הראשונה של וואווי.

העניין הסיני בישראל גבר במידה ניכרת בשנים האחרונות. במהלך תקופה זו נרשם גידול בהיקפן ובמספרן של עסקאות בקרנות הון סיכון ובקרנות השקעות פרטיות, והיקף ההשקעות בטכנולוגיה הגיע לשיא של 325 מיליון דולר ב-2018. שיתוף הפעולה בין סין וישראל התבסס במספר תחומים, מטכנולוגיה וחקלאות ועד חילופי משלחות בתחומי התרבות והחינוך. אף על פי שסין שוקלת בזהירות את חשיבות הסוגיה הפלסטינית במסגרת יחסיה עם מדינות ערב, היא מפגינה עניין הולך וגובר בפיתוח קשרים עם חברות ישראליות. הטכנולוגיה הישראלית מעוררת עניין מיוחד בקרב משקיעים סיניים, מבחינה כספית ואסטרטגית כאחת, וזאת כחלק מהדחף של סין להגיע לעצמאות טכנולוגית. ככל שבגרה הדחיפה של ארצות הברית להתנתקות כלכלית וטכנולוגית מסין, כך גברו גם חששותיה והלחץ מצידה להגביל את הקשר בין ישראל וסין. ישראל חייבת להיזהר שלא לאבד את עצמאותה או לפגוע ביחסיה עם ארצות הברית. על ממשלת ישראל ליצור הנחיות ומנגנונים מתאימים שיעזרו בהתמודדות עם המורכבויות הכלכליות והדיפלומטיות הצפויות להימשך.

מקורו, ונראה כי בשנים האחרונות מתרחקת סין בהדרגה מאיראן ומתמקדת בספקיות אנרגיה אחרות באזור, המתאפיינות ברמת סיכון נמוכה יותר ואשר שיתוף הפעולה עימן נוח יותר.

ואכן, הקשרים בין ערב הסעודית לבין סין הופכים לדו-צדדיים, וריאד מבצעת השקעות ארוכות טווח בתשתית האנרגיה של סין. ב-2019 הקימה Saudi Aramco, חברת הנפט הגדולה ביותר בממלכה, כמה מיזמים משותפים עם חברות ממשלתיות מובילות בסין, הכוללים השקעה במספר מתחמי זיקוק ופטרוכימיה סיניים. יוזמות אלה מבטיחות מענה לצורך הסיני בנפט מצד ספקית הנפט הגולמי הגדולה ביותר שלה ומעמיקות את היחסים בין השתיים. 'חזון 2030' הסעודי שהושק ב-2016 הוא תוכנית שאפתנית המיועדת לגוון את כלכלת הממלכה ולצמצם את הסתמכותה על הנפט, ובאופן כללי היא משלימה את יוזמת החגורה והדרך של בייג'ינג. הוועדה המשותפת רמת הדרג של סין וערב הסעודית, שנוסדה ב-2019 ומתכנסת אחת לשנה, היא פלטפורמה חשובה לתיאום מדיניות ויוזמות בין שתי המדינות.

ולבסוף – מצרים, המשמשת שער לצפון אפריקה, הופכת לשותפה חשובה של בייג'ינג הודות לאוכלוסייתה הגדולה ולתפקידה האסטרטגי בליגה הערבית ובאזור. במרוצת העשור האחרון היא הפכה גם לשוק צרכני הולך וגדל עבור מוצרים סיניים. נפח היצוא של סין למצרים עלה על זה של ארצות הברית לראשונה ב-2011, והגיע לשיא של 12.3 מיליארד דולר ב-2018. לאחרונה חתמה החברה הסינית הממשלתית הגדולה ZhenHua Oil Co על עסקאות בשווי מיליארדי דולרים עם חברות להפקת נפט בעיראק, המתמודדות עם ירידה בביקוש לנפט עקב משבר הקורונה. סין הבטיחה את אספקת הנפט שלה מעיראק באמצעות עסקאות מחייבות לחמש השנים הבאות, אשר כללו תשלומי מקדמות בסכומים גבוהים.

שיתוף הפעולה בין סין וישראל התבסס במספר תחומים, מטכנולוגיה וחקלאות ועד חילופי משלחות בתחומי התרבות והחינוך. אף על פי שסין שוקלת בזהירות את חשיבות הסוגיה הפלסטינית במסגרת יחסיה עם מדינות ערב, היא מפגינה עניין הולך וגובר בפיתוח קשרים עם חברות ישראליות.

דרך המשי הדיגיטלית וטכנולוגיה

דרך המשי הדיגיטלית של סין הושקה ב-2015 והפכה מאז לחלק מהותי ממעורבותה באזור, ומדינות המזרח התיכון הפכו לשוק חשוב עבור טכנולוגיות והשקעות סיניות. בשנים האחרונות הרחיבו ערב הסעודית, מצרים ואיחוד

המזרח התיכון בין חוסר יציבות להזדמנות

אירועי האביב הערבי, המלחמות שניהלה ארצות הברית בעיראק ובאפגניסטן ועלייתם של אל-קאעדה ודאע"ש עיצבו במידה ניכרת את תפיסתה של סין לגבי המזרח התיכון, והגבירו את חששותיה באשר ליציבות האזורית. האביב הערבי הפתיע את מקבלי ההחלטות הסינים ואילץ אותם להטיל ספק ברבות מן ההנחות שלהם לגבי האזור. כתוצאה מכך החליטה בייג'ינג לנקוט גישה פרו-אקטיבית יותר כלפי האזור. סין הימרה על שובם של המשטרים האוטוקרטיים לשלטון (אולם חדלה להסתמך על כך), והתמקדה בניסיון לזכות בעצמה בשליטה רבה יותר. סין תלויה באספקת אנרגיה מובטחת על מנת להבטיח את הצמיחה הכלכלית המהירה שלה, ולכן הנהיגה בעקבות האביב הערבי אסטרטגיה חדשה באזור, אשר התמקדה בהבטחת צורכי האנרגיה שלה בעזרת עידוד יציבות באמצעות פיתוח במקום התערבות. העובדה שהאביב הערבי כשל בסופו של דבר והלקחים מן ההתערבות הממושכת והיקרה של ארצות הברית באזור חיזקו את התחושה של בייג'ינג כי הנתבי שבו בחרה – המבוסס על ניטרליות, יחסי תלות ותלות הדדית – הוא הנתבי הנכון.

אף על פי שגישה של סין כלפי המזרח התיכון עד כה היתה אפקטיבית למדי, לא נראה כי היא שואפת להחליף את ארצות הברית באזור, לפחות לא לעת עתה. ארצות הברית מתבוננת בהסכמי השותפות הנוכחיים שלה עם 15 מדינות מזרח-תיכוניות לפחות במידה הולכת וגוברת של חשדנות. בייג'ינג מבקרת ללא הרף את כישלונותיה של ארצות הברית בעיראק, באפגניסטן ובסוריה ואת המחיר שגבו מן האזור, אך היא מבינה גם את היתרונות שהיא מפיקה מן הנוכחות האמריקאית. סין התוותה את גישה כלפי המזרח התיכון ב'מסמך המדיניות הערבית' שלה משנת 2016. המסמך מתאר יחסים המתמקדים בכלכלה ובסחר, באנרגיה, בחינוך ובהשקעות, אך אינו עוסק כמעט בנושאי ביטחון. הוא מתווה את **חמשת העקרונות הבסיסיים** של סין ליחסיה עם מדינות ערב: כבוד הדדי לריבונות ולשלמות טריטוריאלית; אי-תוקפנות הדדית; אי-התערבות בעניינים פנימיים; שוויון ותועלת הדדית; ודוקיזם בשלום. אף על פי שסין מבקשת להחליק את היחסים באמצעות הדגשה כי אין בכוונתה להתערב במעמדה הביטחוני של ארצות הברית באזור, התחרות בתחומים אחרים כגון טכנולוגיה וסחר יוצרת מתיחות. יכולתן של סין ושל ארצות הברית לאזן את יחסיהן ואת האינטרסים המתחרים שלהן באזור תמשיך להיות עיקרון מנחה בכל אחד מצעדיה של סין.

תגובתה של סין לאביב הערבי

לאירועי האביב הערבי היתה השפעה מהותית על דרך החשיבה של בייג'ינג, הן באשר לחששותיה בדבר היציבות הפנימית בסין עצמה והן באשר לגישה כלפי המזרח התיכון. בדיוק כפי שקרה עם נפילת הגוש המזרחי בסוף שנות ה-80, אירועי האביב הערבי חיזקו את **החששות מפני חוסר יציבות מבית** ואף מפני התקוממות פנימיות בסין. חששות אלה הובילו לדיכוי מוגבר של קולות המתנגדים מבית. הכיסוי התקשורתי המבוקר התייחס לאירועים כאל 'סערה ערבית' לצד **חסימה של מילות חיפוש** כגון 'מצרים', 'קהיר' ו'יסמין', והדגיש את היקף הפגיעה הכלכלית ואת אי-הסדר שנגרמו כתוצאה מן המהומות.

צעדי הדיכוי הפנימיים נעו ממאמצי אבטחה עילאיים במרחב הקיברנטי בכל רחבי המדינה והגבלות על התכנסויות, ועד הקמתו של משרד מידע אינטרנטי לאומי (SIIO) ב-2011, אשר עליו הוטלה משימת הפיקוח על התוכן שמפרסמים גולשים סיניים על ידי מעקב אחר פלטפורמות של רשתות חברתיות וחסיתות. מעבר זה מ"סובלנות בררנית" במרחב הקיברנטי למעקב הדוק יותר אחר הפעילות באינטרנט יכול להיחשב תוצאה של האביב הערבי. זאת משום שסין צפתה מקרוב במתרחש במזרח התיכון ויישמה את הלקח לצורך שמירה על היציבות מבית.

בחזית האזורית המשיכה סין לשמור על פסיביות לכל אורך ההתפתחויות בתוניסיה, בעיקר עקב העניין המועט יחסית שלה במדינה זו ומשמעותה הכלכלית המוגבלת. בה בעת היא מדגישה את חוסר נכונותה להיות מעורבת באופן הדיפלומטי המסורתי בחלק הפכפך זה של העולם. חרף חשיבותה הכלכלית הרבה של מצרים עבור סין וההלם שהורגש עקב הדחתו של הנשיא חוסני מובארכ בפברואר 2011, תגובתה נותרה זהירה והתמקדה בדיאלוג שקט במקום בהתערבות. תגובתה של סין להתפתחויות בלוב, אשר נסחפה למלחמת אזרחים ולמשבר הומניטרי, היתה שונה. **התייחסותו של מועמר קדאפי לתגובתה של סין לאירועים** בכיכר טיינ'אן-מן ואף חשוב מכך – הלחץ מבית לשמור על ביטחונם של 35 אלף האזרחים הסינים שנלכדו באזור הסכסוך – העמידו במבחן את מדיניות אי-ההתערבות של סין. **החלטתה המאוחרת אך הסמלית** של בייג'ינג לשלוח את הצי שלה כדי לחלץ את אזרחיה ותמיכתה המסויגת בהחלטות מועצת הביטחון של האו"ם 1970 ו-1973, אשר העניקו גושפנקה להתערבות צבאית בלוב, מדגישות שינוי כיוון משמעותי.

מדינות רבות באזור רואות בסין שותפה חשובה ומאמינות כי (אולי לא כמו רוסיה) היא נמצאת כאן במטרה להישאר כוח משמעותי לטווח ארוך.

עם זאת יש להניח כי סין תמשיך לנהוג בזהירות בשעה שהיא בוחנת את מדיניותו של הממשל האמריקאי החדש ואת ההשלכות של שינוי הפרדיגמה הנוכחי באזור בעקבות החתימה על הסכמי אברהם. **תגובתה של סין להסכמים** שהפתיעו אותה לא נשמעה עד כה.

נראה כי סין אומדת עדיין את ההשלכות ארוכות הטווח של התפתחויות אלה. נראה כי חששותיה העיקריים מתמקדים במשמעותם האפשרית של הסכמים אלה באשר לסכסוך הישראלי-פלסטיני וליציבות האזור בכללותו. עניין חשוב ביותר – נראה שסין מבצעת הערכה של ההשלכות האפשריות על איראן, והשאלה אם הדבר מסמל את חידוש פעילותה של ארצות הברית באזור. בתחילה הניחו מקבלי ההחלטות בבייג'ינג כי ההסכמים נובעים מן האינטרסים הפוליטיים קצרי הטווח של ממשל טראמפ ולא מאלה של האזור, אולם תוצאות הבחירות בארצות הברית ובייחוד חזרתו הפוטנציאלית של ממשל ביידן להסכם הגרעין עם איראן צפויות להרגיע את סין במידה רבה.

אומנם ייתכן כי מדינות דוגמת ערב הסעודית, העשירה במשאבים, מקיימות קשרים הן עם סין והן עם ארצות הברית ביתר ניוחות, אולם מדינות אחרות חייבות לנווט בשדה מוקשים זה בזהירות. ישראל היא מדינה קטנה המנווטת בין המעצמות, ולכן אינה יכולה להרשות לעצמה לטעות והיא זקוקה לאסטרטגיה ארוכת טווח מחושבת היטב. העיקרון המנחה שלה צריך להיות שמירה על הקשר ההדוק והחיוני עם ארצות הברית, תוך פיתוח קשרי מסחר פוריים עם סין בתחומים שאינם רגישים. אחד המרכיבים של גישה ארוכת טווח זו צריך להיות יצירת **מנגנון חזק לבחינת השקעות זרות**, שמטרתו איזון בין הלחצים הנובעים מן התחרות בין מעצמות העל לבין האינטרסים הלאומיים והכלכליים של ישראל.

ד"ר גדליה אפרטמן הוא ראש תוכנית מדיניות ישראל-אסיה במכון אבא אבן לדיפלומטיה בינלאומית במרכז הבינתחומי בהרצליה. קודם לכן עבד בשירות החוץ של אוסטרליה, עסק בסוגיות של ביטחון אזורי באסיה וכיהן כדיפלומט בשגרירות אוסטרליה בבייג'ינג, שם התמקד בסוגיות הקשורות למדיניות החוץ של סין, לרבות המזרח התיכון.

מאמר זה הוכן בעזרת חברי הצוות של תוכנית המדיניות ישראל-אסיה: תרזה הופמן ותומר רענן.

אזור בעל חשיבות גוברת: מבט לעתיד

המזרח התיכון ימשיך להיות מקור חשוב לאספקת צורכי האנרגיה הגדלים של סין. ואכן, תפקידן המרכזי של מדינות האזור ביוזמת החגורה והדרך, התמקדותן הגוברת בטכנולוגיה (כממציאים וכלקוחות) והמתיחות הגוברת בין סין לבין ארצות הברית (ובמידה הולכת וגוברת גם עם מדינות אירופה ואחרות במערב) – כל אלה מסמנים כי בייג'ינג צפויה להפוך לפעילה אף יותר באזור.

הבסיס הצבאי הראשון של סין מחוץ למדינה בג'יבוטי, אשר הושלם ב־2017, מגביר את השפעתה בנתיבים הימיים החיוניים כגון מצר הורמוז. מעורבותה הגוברת בפרויקטים אזוריים של תשתית מעידה על גישה אקטיבית יותר.

ישראל חייבת לעקוב מקרוב אחר התפתחויות אזוריות אלה ולהבין את הסיכונים וההזדמנויות שהן מגלמות עבורה, בייחוד לאור המתח הגובר בין מעצמות העל.

ובניגוד לארצות הברית ולאירופה, המאמץ הדיפלומטי והמאבק של סין בקורונה נראה במזרח התיכון לרוב **באור חיובי**, מצד הרשויות והתקשורת כאחת. איחוד האמירויות הייתה **המדינה הראשונה** שאישרה את החיסונים הסיניים בספטמבר 2020, ופקידים **מצרים** ו**סעודים** היללו את סין כמודל העיקרי שלהם להתמודדות עם הנגיף.

עד כה סין הצליחה למדי בניצול משבר הקורונה לצורך גיבוש השפעתה הכלכלית והאסטרטגית במזרח התיכון, כולל חיזוק מעורבותה בשוקי אנרגיה כגון עיראק. עובדה זו באה לידי ביטוי גם בתחומים אחרים כגון פריסתה של **רשת התקשורת הסלולרית (5G)**, מכרזי תשתיות ואף המכירה של ציוד צבאי – תחום שבו חברות מערביות מפגרות אחר מתחרותיהן הסיניות.

בעוד ארצות הברית נאבקת על מעמדה כמנהיגת העולם ומדינות אירופה טרודות בהתמודדות עם אתגרים מבית, סין ממשיכה לחזק את מעמדה האזורי, גם מול בעלות ברית חשובות של וושינגטון דוגמת ערב הסעודית. ישראל חייבת לעקוב מקרוב אחר התפתחויות אזוריות אלה ולהבין את הסיכונים וההזדמנויות שהן מגלמות עבורה, בייחוד לאור המתח הגובר בין מעצמות העל. מאמציה של בייג'ינג לרצות את כל הצדדים ולמקסם את רווחיה תוך הימנעות מן המלכודות הרבות הקיימות באזור השתלמו לה עד כה, לפחות מבחינה כלכלית.